A L M

TUSSEN KUNST & ...

De keuken, ziel van het gezinsleven

Speelgoed van blik

Samson-keramiek

De elegante Jugendstil

Pijpen om te verzamelen

VERZAMELWERK BAND 1 NUMMER 11

"De grote stijlen - Jugendstil
Zwierige elegantie"

Tino de Rijk - 1993

Boven: Een vaas van Josef Hoffmann uit de collectie van F. Leidelmeijer in Amsterdam.

Een behangontwerp van rond 1900 van Peter Behrens. Behrens begon zijn loopbaan als schilder. Later zou hij zich ontwikkelen tot industrieel ontwerper en werd huisarchitect van AEG. Dit was een beslissende doorbraak in zijn carrière, omdat hij vanuit die positie een verbinding tussen kunst en industrie kon maken.

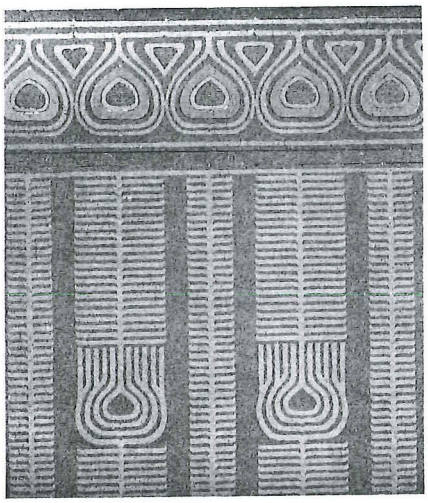

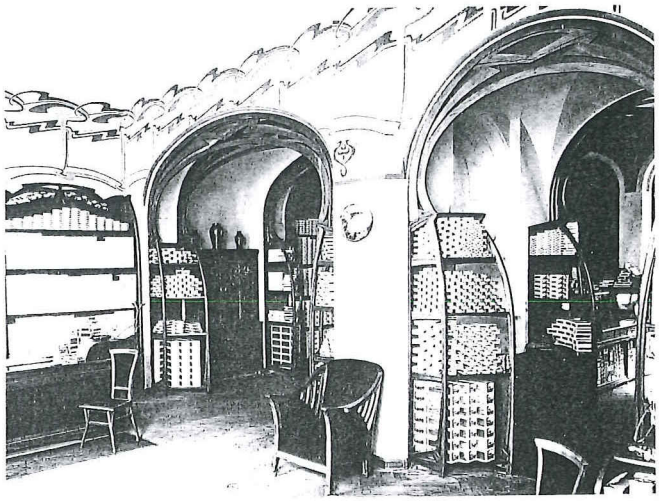

Een in tin uitgevoerd koffieservies van Friedrich Adler, één van de rond 1900 in München werkzame Jugendstilontwerpers, die zich onderscheidden door het gebruik van gestileerde, aan de natuur ontleende motieven.

KENMERKEN

- Kunstvorm die zich toelegde op toegepaste kunsten;
- constructief gebruik van gestileerde, soms van planten en diermotieven afgeleide onderdelen;
- decoratief gebruik van gestileerde plantmotieven of geheel abstracte of geometrische versiering;
- vaak sterk grafisch gebruik van donkere en lichte tinten en materialen in meubels en interieurs;
- met name in Duitsland na verloop van tijd sterke vereenvoudiging van de ontwerpen.

voegd. De Duitse Jugendstil maakt gebruik van natuurlijke elementen en construeert daar de hoofdvorm mee. Een goed voorbeeld is de tafellamp uit 1902. De dragende figuur fungeert tegelijkertijd als decoratie. De schelpvormige waaier waaruit de kap van de lamp bestaat, vormt zowel de golvende constructie als de versiering. Constructie en decoratie zijn op deze wijze versmolten.
Nog duidelijker is dat te zien bij de kandelaars van Olbrich. De hoofdvorm is gevormd uit een beenderachtige structuur. Slechts het middengedeelte wordt bekroond met een zeer bescheiden halfedelsteentje.

NERVEUZE LIJNEN

De toepassing van gestileerde natuurlijke elementen als constructieve onderdelen is misschien wel het beste te zien in het werk van de Jugendstilontwerpers uit München. Hier werkten mensen als Friedrich Adler, August Endell, Bernhard Pankok en Richard Riemerschmid. In de meubels van hout of pitriet van Riemerschmid of het tinnen koffieservies van Adler is duidelijk de wijze van ontwerpen te zien. De vormen zijn organisch, van de natuur afgeleid, maar altijd zo gestileerd dat geen duidelijk plante- of dierenmotief aan te wijzen is.
In zijn soberste ontwerpen verlaat Riemerschmid zelfs de afleiding van de natuurlijke constructie-elementen en concentreert zich op een samenstelling van eenvoudige onderdelen.
In ontwerpen van sommige andere Münchener ontwerpers is een heel wat nerveuzere lijnvoering gebruikt. Bijvoorbeeld in het meubilair en grafisch werk van Bernhard Pankok of Bruno Paul zijn soms twee tegengestelde vormen toegepast om een dramatisch effect te versterken. In hun ontwerpen vinden we ook de zweepslaglijn, die zo kenmerkend is voor vele Jugendstil- en Art nouveau-ontwerpen.

ZWEEPSLAG

Sinds 1900 was in Berlijn de toen al beroemde Belgische architect Henry van de Velde gevestigd. In België had hij met enkele andere ontwerpers de eerste fase van de Belgische Art nouveau ontwikkeld. Zijn eerste werken laten de vervolmaking van zijn in Brussel ingezette ontwerpstijl zien.
Meer dan alle Duitse ontwerpers maakte Van de Velde toen nog gebruik van de nerveuze zweepslaglijn als constructief én decoratief element. Bij hem sluit ook de decoratie, in de vorm van behang, smeed- of schilderwerk, bij de vormgerichte constructie aan.
Al snel, in 1901, kreeg Van de Velde een aanbieding om in Weimar te komen werken. Al naar zijn verblijf in Duitsland langer duurde, versoberde zijn stijl. Uiteindelijk werkte ook Van de Velde in de sterk gestileerde Duitse Jugendstil. Zijn meubilair en porseleinontwerpen vertonen nog wel de gespannen lijnvoering, maar zijn verder beheerst en sober uitgewerkt.

CONSTRUCTIEF

In het werk van Van de Velde, maar zeker ook in dat van Pankok en Bruno Paul is de ontwikkeling van de nieuwe Jugendstil goed te volgen en is bovendien af te lezen waartoe de stijl zou leiden. Aanvankelijk, kort na 1890, werkten de Belgen, met Van de Velde, maar ook de Fransen en de Duitsers, bijna allen in een van de natuur afgeleide stijl. De soms sterk zwiepende lijnvoering werd zowel constructief als decoratief uitgewerkt. Zeker het sterk decoratieve gebruik van plantemotieven en zweepslaglijnen benam soms het zicht op de constructieve betekenis van het werk van bijvoorbeeld Van de Velde. Het constructieve aspect toonde zich na 1905 steeds beter. De beste architecten hebben dan de weg gewezen naar de mogelijkheden van ijzer- en glas-architectuur. Ook de meubelontwerpen van Van de Velde, van Riemerschmid en Paul zouden zodanig versoberen dat daar bijna niet meer van Jugendstil gesproken kan worden. Maar daar blijkt wel uit dat de betekenis van die stijl ook constructief is geweest. Meubelontwerper Bruno Paul deed zelfs een poging zijn meubels te standaardiseren. Het verwijt, zowel toen als nu, dat de Art nouveau en Jugendstil slechts een decoratieve stijl en een doodlopende periode vormde, doet deze stijl zeker te kort.

Henry van de Velde, de Belgische architect die een belangrijke rol speelde bij de ontwikkeling van de Art nouveau in zijn land, vestigde zich rond de eeuwwisseling in Berlijn. Daar ontwierp hij onder meer de tabakswinkel van de Havana-Compagnie in Berlijn. Op de afbeelding is te zien dat hij in die tijd nog overvloedig gebruik maakte van het zweepslagmotief. De decoratie in de vorm van gestileerde rookwolkjes onderstreept de functie van de winkel.

Stijle

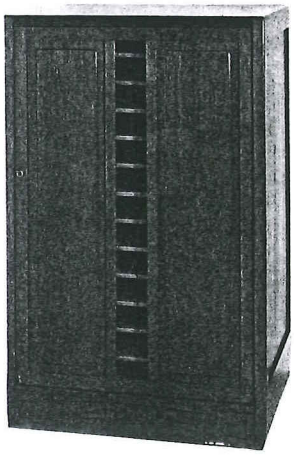

Deze grafiekkast van Van de Velde, gedateerd rond 1905, toont dat zijn ontwerpen na 1900 strakker en soberder werden, waarbij de nadruk meer op de constructie dan op de decoratie ligt. Alleen onderin is nog een gestileerde zweepslag te zien.